

TEATERVITENSKAPELIG
DUGNAD

Forord: En fremtid for teatervitenskapen

Av Ine Therese Berg, Rikke Gürgens Gjørum, Siren Leirvåg og Ragnhild Tronstad

Vi lever i en iscenesatt og estetisert tid. Festivaler, TV-serier, filmer, forestillinger, live-streaming og performative hendelser ruller inn over hverdagslivene våre. Sett gjennom teatervitenskapelige briller har teateret sjelden fremstått tydeligere som ramme for samfunnet vårt. Vi tolker dramaturgisk både nyhetshendelser, historikk, roller og fabler. Mange av oss tilbringer store deler av dagene våre i iscenesatte sosiale medier, og tar i bruk både ubevisste og bevisste dramaturgiske grep der fiksjon og virkelighet smelter sammen til et opplevd hverdagsliv. Samtidig erfarer vi at teatervitenskapelige fagmiljøer står i en presset situasjon og flere utdanningstilbud legges ned, ikke bare i Norge, men også i andre europeiske land.

I 2012 ble teatervitenskap som fag besluttet utfaset på Universitet i Oslo. I 2018 stod Universitet i Bergen midt i en omstillingsprosess og teatervitenskapen stod igjen i fare. I 2019, når dette temanummeret publiseres er det NTNU sitt drama- og teatervitenskapelige miljø som trues av nedbemanning og nedskalering. I en slik situasjon er det viktig å søke samarbeid mellom teatervitere, men også mellom drama, teatervitenskap og andre disipliner for å styrke fagets posisjon. Vi må utfordre og støtte hverandre faglig og styrke et miljø for teoretisk, kunstnerisk- og pedagogisk oppdatering og utveksling. Tekstene i dette temanummeret er skrevet som ledd i en nasjonal teatervitenskapelig dugnad som ble igangsatt når fagmiljøet ved UiB ble truet. Dugnaden endte opp i konferansen Teatervitenskap – historiografi, teori og praksis som ble arrangert under Festspillene i Bergen.

Konferansen inneholdt i alt 44 papers, presentasjoner og performance lectures sortert under følgende tema: Teatervitenskapelige grunnlagsproblemer, forskningsmetodikk, dramaturgi, rom og sted, scenekunst og sosiale virkeligheter, deltakelse og teaterhistoriografi. Et utvalg av konferansebidragene blir nå publisert i artikkelform, fordelt mellom to sentrale nordiske teatervitenskapelige tidsskrift. Ti artikler publiseres i denne utgaven av Peripeti – tidsskrift for dramaturgiske studier. Fire artikler er nylig publisert i Teatervitenskapelige Studier 3/2019, som utgis ved Universitetet i Bergen. En trykket sampublikasjon som vil inneholde alle de fjorten artiklene samlet er også under utgivelse.

Teater er en bærebjelke i samfunnet vårt og et fag universitetene bør ha i sin portefølje for å kunne følge opp sitt samfunnsansvar gjennom en performativ forståelse av hva som til enhver tid står på spill der ute (Leirvåg & von der Fehr, 2019). Teater er både tradisjonell «finkultur», avantgardistisk samtidskunst, en fritidsbeskjeftigelse for amatører, en del av limet i lokalsamfunnet, standup og kommersiell underholdningsindustri (Gran & Gjørum, 2019). Teater er historisk sett et arnested for demokratiet og i dag en arena for ytringsfrihet. Teater er levende liv, engasjement, læring, underholdning, dannelse, provokasjon og opprør.

Teatervitenskapen er et humanistisk fag. Og i denne fagkretsen er publisering, i tillegg til eksternt finansiering og rekruttering av nye forskere, en av de tydeligste utfordringene i konkurransen om ressursene på universitetene. Små fag er særlig utsatt for å havne i en ond sirkel av gradvis marginalisering. Samtidig skal vi huske på at drama og teatervitenskap utgjør et holistisk, dynamisk og internasjonalt fagfelt som tilbyr et unikt perspektiv på kunsten, kulturen, historien, teknologiutviklingen, dannelsen, læringen og samfunnet. Drama- og teatervitenskapelig kompetanse er representert innenfor mange felt, både i academia, og i hele bredden av kulturlivet, i forvaltningen, i skole og utdanning, og i media. Vårt mål med denne publikasjonen har med dette som utgangspunkt vært å vise frem noe av bredden i perspektiver og anvendelsesområder drama og

teatervitenskapen har i dag.

I prosessen med å samle fagmiljøet har en rekke glødende fagpersoner gjort en uvurderlig jobb og følgende institusjoner har bidratt i prosjektet Teatervitenskapelig dugnad: BIT Teatergarasjen, Universitetet i Bergen, Danse- og teatersentrum, OsloMet - storbyuniversitetet, Universitet i Oslo, Universitetet i Agder, Høgskolen i Østfold, Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet, Black Box teater og Kulturtanken, Teaterhuset Avantgarden og Trondhjems Kunstforening. Men kanskje viktigst av alt er hvordan enkeltpersoner som brenner for faget gjennom sitt samlede engasjement og arbeid har vist hva som er mulig når mange nok bidrar og står sammen. Vi som har skrevet tekstene i dette temanummeret eller som bidro med innspill og utspill under teatervitenskapskonferansen, det er vi som sammen bærer teatervitenskapen – og vi er mange. Sammen kan vi gjøre framtiden for teatervitenskap lys, hvis vi støtter og utfordrer hverandre og samarbeider på tvers av institusjoner, både innenfor akademia, og mellom akademia og scenekunstheltet, forvaltningen og utdanningssektoren.

Teatervitenskapen står i et refleksivt forhold både til samtidens teaterpraksiser, og de til enhver tid rådende teoretiske diskursene innenfor tilgrensede felt i kunsten og samfunnet.

I artikkelen «Et spørsmål om teatralitet?» utgitt i antologien Teatervitenskapelige grunnlagsproblemer (1993), analyserte Anne-Britt Gran hvordan teatralitetsbegrepet historisk sett har bidratt til å legitimere teatervitenskapen som selvstendig disiplin. Ved å omfatte teatralitetsfenomener også utenfor teatret har begrepet samtidig vært med på å utvide teatervitenskapens forskningsfelt og tverrfaglige relevans, skriver hun. Utover 1990 og 2000-tallet har begrepet om det performative tidvis overlappet med, og etterhvert mer og mer overtatt teatralitetens tidligere dobbeltrolle som identitetsmarkør og tverrfaglig brobygger i teatervitenskapelig praksis og selvforståelse. Flere av bidragene i dette nummeret tar for seg hvordan ulike teorier, begreper, trender og fenomener i samtiden virker inn på teatervitenskapens posisjon i dag som selvstendig disiplin og som tverrfaglig felt for kunstnerisk og teoretisk forskning.

I artikkelen «Teatervitenskap etter vendingen mot deltakelse – disiplinære skillelinjer for fall?» viser Ine Therese Berg hvordan nye former for publikumsdeltakelse utfordrer teatervitenskapens teaterbegrep, som tradisjonelt har forutsatt et skille mellom aktør og publikum. Berg betrakter den sosiale dimensjonen ved publikumsdeltakelse i teatret som en utvidelse av det estetiske rommet, og argumenterer for en fornyelse av det teatervitenskapelige fagfeltet, der teatervitenskapen må gå igjennom og revurdere sitt forhold til tilgrensede disipliner på nytt. Spesielt gjelder dette grensene mellom anvendt og teoretisk teaterforskning, som i norsk sammenheng særlig kommer til uttrykk i skillet mellom fagene teatervitenskap og drama.

I «Teatervitenskapen og det romlige» diskuterer Sidsel Graffer hvordan scenografifaget, forstått som et utvidet felt, inngår i tverrfaglige forbindelser med teatervitenskapen. Hun viser hvordan tverrfaglig kunnskapsproduksjon om performative designstrategier utfordrer teatervitenskapen når det gjelder faginnretning, fagstruktur og kunnskapsbehov, og bidrar til å fornye teatervitenskapelig forskning om romlige forhold i scenekunsten. Samtidig argumenterer hun for at en tydeligere teatervitenskapelig forankring, som inngår i kritisk dialog med praksis, er nødvendig for å kunne adressere viktige og presserende problemstillinger i feltet.

I artikkelen «Deler og helheter» analyserer Julie Rongved Amundsen forholdet mellom teatralitetsteori og ideologikritikk. Ideologi er forankret i en dobbel bevissthet om hva som er virkelig, skriver Amundsen. Slik har ideologien strukturelle likhetstrekk med fiksjonskontrakten som etableres med tilskueren i teatret. Samtidig har teatret, både historisk og i samtiden, ofte fungert som en målbærer for ideologi, og et åsted for ideologiske forhandlinger. Dagens virkelighetstrender innenfor kunst, litteratur og teater setter forholdet mellom fiksjon og virkelighet ytterligere i spill.

I et aktuelt eksempel fra samtiden viser Amundsen hvordan virkeligheten kommer til uttrykk som teater og ideologi hos dokumentarteatrets pionerer Rimini Protokoll.

Forholdet mellom teater og virkeligheten er også i fokus i Ragnhild Freng Dale sin artikkel «Er det bare teater? Århundrets rettssak og kampen om virkeligheten» om Morten Traaviks prosjekt Århundrets rettssak og hvordan den foregrep Klimasøksmålet mot den norske stat. Freng Dale beskriver hvordan statsadvokaten Francis Sejersted kritiserte Klimasøksmålet for å gjøre rettsalen til teater, men også hvordan oljeselskap sjelden anklages for det samme ved åpninger av nye oljefelt. Gjennom sammenstillingen av iscenesettelsesstrategier i kunsten, i politikken og næringslivet viser Freng Dale hvordan forestillingsanalysen er et høyaktuelt verktøy for samfunnskritikk i vår teatrale tid.

Innen anvendt teater er forholdet mellom fiksjon og virkelighet tilsvarende et sentralt tema, men den symbolske rammen som kunstinstitusjonen garanterer for i de fleste tilfeller, er borte. Flere av artiklene i denne publikasjonen springer ut fra en anvendt praksis der teatret har til hensikt å gripe direkte inn i deltakerens liv og bidra til demokratiserende, anti-stigmatiserende og emansipatoriske prosesser.

I artikkelen «Klasserommet som Agora – et reelt demokratisk rom?» utforsker Kristine Storsve, Bjørn Rasmussen og Rikke Gürgens Gjærum hvorvidt en spesifikk dramapraksis kan bidra til å styrke klasserommets potensial som demokratisk arena. Den estetiske praksisen som analyseres i artikkelen, er gjennomført med 43 elever på 7. trinn i norsk grunnskole. Forskerne undersøker konsekvensene av når det undervises gjennom, og ikke om, demokratiske verdier. Klasserommets potensial som demokratisk arena analyseres ved bruk av Rancières perspektiver og begrepet om «Agora» i radikal pedagogisk forstand. Forskerne konkluderer med at fasilitert dramapraksis med grader av elevselvstyring i klasserommet kan re-etablere rommet med en læringskultur som står nært et ideal om skolen og klasserommet som del av det reelle politiske demokrati, som agora.

I artikkelen «Fra tilskuer til vitne i virkelighetsteatrets rom» undersøker Ellen Foyn Bruun teater som sosialt tiltak for unge voksne utenfor utdanning og arbeid i regi av Ville Veier, et sosialt entreprenørskap i Stavanger. Her tas kunstbaserte metoder i bruk for å hjelpe deltakerne tilbake i utdanning eller ut i arbeid. Bruun undersøker hvordan de kunstpedagogiske intensjonene ble gjenspeilet og formidlet i forestillingsproduktet. Forskeren analyserer skuespilleren som tegn og hendelse, rom som innhold og form samt relasjonen til publikum. Artikkelen belyser virkelighetsteatrets estetikk som et reelt møte mellom aktører og tilskuere.

I artikkelen «Teater som mediator i konfliktområder - teater og kulturproduksjon i Patani-regionen» undersøker Hilde Kvam hvordan teater og ritualer i grensetraktene mellom Malaysia og Sør-Thailand, utfordrer forståelsen av «rene» identiteter og religioner blant mennesker av ulik etnisk bakgrunn. Kvam ser på den kunstneriske fellesarven som preger teaterproduksjonen i dette geografiske området, blant mennesker med ulik bakgrunn, etnisitet og religion. I artikkelen får leseren kjennskap til det malaysiske skyggeteateret Wayang Siam og det thailandske skyggeteateret Nang Talung, samt danseteatertradisjonen Manora. Utgangspunktet for denne artikkelen er preget av de siste årenes terrorhandlinger i Europa, hvor ekstreme religiøse bevegelser både innrømmer og forsvare terrorhandlinger i religionenes navn. Forskeren utforsker derfor hvorledes teateret kan bidra til en dekonstruksjon av stereotyper knyttet til rase, identitet og religion i regionen.

En annen ramme for anvendt teater utforskes i artikkelen «Getting our hands dirty with technology: The role of the performing arts in technological development» av Elena Pérez, Sophia Efstathiou og Tsjalling Swierstra. Forfatterne undersøker hvordan dramapedagogikken, med sitt fokus på lek og spill, kan brukes som metodikk innen feltet «Responsible Research and Innovation» (RRI). Målet med er RRI er å utvikle forskningsmetoder som forsterker teknologiforskningens

positive bidrag til samfunnet og artikkelen argumenterer for at dramaøvelser kan legge til rette for etiske refleksjoner i innovasjonsprosesser. Med utgangspunkt i konkrete forslag til øvelser peker forfatterne på mulighetene som ligger i en erfaringsbasert og kroppsliggjort etikk.

Med referanse til Gadamer skriver Keld Hyldig i artikkelen «Teaterhistoriens betydning» om viktigheten av en hermeneutisk åpenhet i dialogen med og fremstillingen av teaterhistoriske hendelser. Som teaterhistoriker må man være seg bevisst de fordommer som ligger til grunn for dialogen mellom samtidserfaringer og historiske overleveringer, skriver han. Han fremhever også betydningen av teaterhistorien som teatrets kollektive hukommelse og bevisstgjøring av fortiden, noe teatret selv ser ut til å fortrenge til fordel for en væren i et her og nå. Teaterhistorien er spesielt interessant for samfunnsforståelsen, fordi teater og samfunn er nært knyttet sammen gjennom et performativt og politisk samspill.

I artikkelen «Opplevelsens teater som forskningsfelt: Et kritisk-refleksivt blikk på kunstfaglig forskning - encyklopedisk uorden og metafor som grep for å etablere feltet» viser Knut Ove Arntzen på hvilken måte kunstfaglig forskning med nødvendighet tar opp i seg den billedskapende forestillingsevnen som kunsten og vitenskapen deler. Gjennom bruken av metaforer vil forskningen kunne fange opp opplevelsesaspekter ved teateret og styrke samspillet mellom teori og praksis. Han hevder også at forskeren i det kunstfaglige feltet må være seg bevisst sin egen tenkning i samspillet mellom deltakelse og observasjon.

I en tid med stort press på faget vårt er det viktigere enn noensinne at vi produserer og formidler kunnskap om teatret og teatervitenskapens betydning. Dette temanummeret av Peripeti svarer på dette behovet ved å samle, løfte frem og synliggjøre viktigheten av teatervitenskapen som et mangslungent og potent fagfelt der teatrets betydning, historie, teori og praksis blir dokumentert, reflektert, diskutert og forhandlet om.

Referanser

Gran, A.B. (1993) «Et spørsmål om teatralitet?», Hov, L. (red.) *Teatervitenskapelige grunnlagsproblemer*, Oslo: Universitetet i Oslo.

Gran, A.B., Gjørum, R.G. (2019) *Teaterbransjen – delbransjer, organisering og finansiering*, Oslo: Universitetsforlaget.

Leirvåg, S., von der Fehr, D. (2019) *Teater som betyr noe*, Oslo: Vidarforlaget.

